

PATRONENBOEKJE 1

**JONGEREN
EN
DE WIJK**

MAËL ROOS VANHEL SUWÉ
4210646

JUNI 2018

MENTORTEAM
DR. IR. M.G.A.D. (MAURICE) HARTEVELD
DR. IR. M.J. (MACHIEL) VAN DORST
IR. P.D. (PIETER) GRAAFF

ONDERZOEKSGROEP DESIGN OF THE URBAN FABRIC
DEPARTMENT OF URBANISM
FACULTY OF ARCHITECTURE AND THE BUILT ENVIRONMENT
TU DELFT

ALLE AFBEELDINGEN EN FOTO'S ZIJN DOOR DE AUTEUR GEMAAKT TENZIJ ANDERS VERMELD

JONGEREN EN DE WIJK

PATRONENTAAL

Als onderdeel van het project 'een kamer in de wijk' is een patronentaal ontwikkeld. Er zijn blauwe en oranje patronen. Dit boekje bevat alle blauwe patronen over jongeren in de wijk.

Zoals in het onderzoek is beschreven, is een patronentaal een taal die wordt gedeeld en begrepen door alle stadmakers. Dit zijn zowel ontwerpers, bouwers als gebruikers. Daarnaast is het belangrijk dat de taal up-to-date is om aan de huidige wensen te voldoen. Wanneer aan deze voorwaarden wordt voldaan, kunnen gebouwen en steden tot leven komen. (Alexander, 1977, p. 'x')

De patronentaal die is ontwikkeld voor dit onderzoek bestaat uit 10 patronen verdeeld in twee boekjes. Alle patronen zijn individueel te lezen en te gebruiken, maar hebben daarnaast ook een sterke samenhang.

De begrippenlijst is te raadplegen om gebruikte termen te begrijpen zonder het onderzoeksverslag of de andere patronen te hoeven lezen.

De patronen zijn ieder op dezelfde manier, als volgt, opgebouwd:

Titel: De titel van een patroon bestaat uit de kernwoorden van de stelling. Deze titel is handig te gebruiken als naar een patroon wordt verwezen.

Afbeelding: De afbeelding wordt gevormd door een schematische tekening die de herkenbaarheid van een patroon vergroot. Ook wordt deze gebruikt om visueel

te verwijzen naar het patroon.

Stelling: De stelling vormt de generieke hypothese. De hypothese bevat altijd een relatie tussen een fysiek en een sociaal aspect. Tegelijkertijd is de hypothese een antwoord op een probleem dat in het kopje 'achtergrond' wordt beschreven.

Achtergrond: In de achtergrond wordt het op te lossen probleem beschreven en toegelicht aan de hand van de onderzoeksresultaten. Ook wordt in de achtergrond de relevantie van het probleem benoemd en achtergrondkennis beschreven die randvoorwaarden vormen voor het ontwerp. Ondanks dat sommige hypothesen als generieke stelling worden geformuleerd, is de achtergrondinformatie gebaseerd op bevindingen die specifiek gelden voor de wijk Feijenoord.

Randvoorwaarden: Hierin wordt verder uitleg gegeven over de hypothese en hoe deze bijdraagt aan de oplossing voor het probleem uit de achtergrond. Er worden specifieke voorbeelden genoemd voor Feijenoord om de randvoorwaarden te illustreren.

Ontwerpprincipes: De ontwerpprincipes laten visueel zien hoe kan worden ontworpen binnen deze randvoorwaarden. Het zijn voorbeelden en ze zijn nooit compleet, op ontwerpende wijs kunnen meer mogelijkheden ontdekt worden. De ontwerpprincipes zijn gebaseerd op de casus van Feijenoord. Voor andere casussen kunnen deze worden aangevuld of vervangen worden voor andere ontwerpprincipes.

BEGRIPPENLIJST

Jongeren zijn tussen de 12-22 jaar oud. De jongeren die centraal staan in dit project wonen in Feijenoord en zijn een groot deel van hun vrije tijd op straat.

Overlast bestaat uit "gedragingen die op zichzelf niet strafbaar hoeven te zijn, zoals het rondhangen van groepen jongeren, onbeleefdheden, rondslingerend vuil, bedreigingen en scheldpartijen, maar die wel als hinderlijk of intimiderend worden ervaren" (RMO, 2004)

Publieke domein zijn alle publieke faciliteiten en openbare buitenruimtes.

Kamers zijn zones binnen het publieke domein die duidelijk door één groep worden gebruikt of door één groep zijn toegeëigend. Het bezit kan zowel publiek als privaat zijn. De toegankelijkheid en de verschillende types mensen die hier komen zijn beperkt, ook als is het bezit publiek.

Zones zijn afgekaderde gebieden die één niveau van privacy behoefte faciliteren. Er zijn 5 zones gedefinieerd.

Zoneringsvolgorde is de volgorde van de zones gesorteerd van minst publiek naar meest publiek: Privé, Kamer, Gemeenschappelijke kamer, Wijkontmoetingszone, Buitenwijken ontmoetingszone,

Niveau's geven de volgorde van de zones aan. De zones faciliteren ieder een andere privacybehoefte. De mate van deze behoefte wordt in de patronenboekjes benoemd als niveau. Hoe donkerder de kleur hoe minder interactie er plaatsvindt, hoe meer privacy er is en hoe 'lager' dit niveau is.

Crowding ontstaat zodra iemand meer sociaal contact ervaart dan gewenst is. (Altman, 1975, p. 154)

FACILITEITEN NAAR DE JONGEREN BRENGEN

A

Door in een wijk meer faciliteiten toe te voegen komen jongeren met een kleine actieradius met meer faciliteiten in aanraking.

Onderzoek van Evelien Hoeben (2016) concludeert dat jongeren niet rondhangen in hun eigen wijk. Uit de enquête gehouden in Feijenoord daarentegen, blijkt dat de helft van de gevraagde jongeren uit Feijenoord in hun vrije tijd enkel faciliteiten binnen 500 meter van hun huis gebruikt (zie bijlage 5). Door de wijkagent en jongerenwerkers van JOZ wordt dit bevestigd.

In Feijenoord zijn relatief weinig faciliteiten. Wat betreft basisscholen en speeltuinen scoort de wijk wel boven gemiddeld, maar op het gebied van faciliteiten voor jongeren, zoals middelbare scholen, voetbalvelden en sporthallen, scoort de wijk ver onder gemiddeld. (Gemeente Rotterdam, 2018)

Doordat de jongeren een kleine actieradius hebben (zie bijlage 5) komen ze vaak niet in aanraking met alle faciliteiten die Rotterdam te bieden heeft. Dit kan leiden tot een beperkte deelname aan sportieve, sociale en culturele activiteiten en een achterstand in sportieve, sociale en culturele ontwikkeling.

Om ervoor te zorgen dat jongeren in Feijenoord geen achterstand oplopen op sociaal, cultureel en sportief vlak zouden er meer faciliteiten kunnen worden toegevoegd in de wijk. Vooral voor jongeren tot 16 jaar is aanbevolen de nodige faciliteiten in de wijk aan te bieden, omdat de actieradius bij deze groep jongeren het kleinste is.

Faciliteiten die volgens jongeren ontbreken zijn een

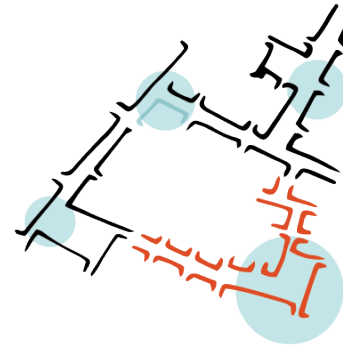
Achtergrond

Randvoorwaarden

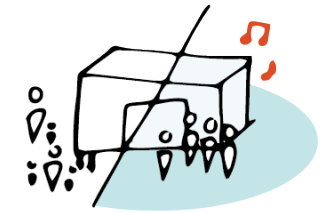
buurthuis met activiteiten voor jongeren, gezellige horeca in plaats van snackbars en een groter voetbalveld. Uit expertgesprekken blijkt dat er in Feijenoord ook werkgelegenheid ontbreekt. Ook lijken de jongeren niet in contact te komen met een theater, zwembad, sportverenigingen, bibliotheek of mediatheek of de creatieve industrie.

Door het aanbieden van zowel kleine faciliteiten in de wijk, zoals openbare sportgelegenheden en meer activiteiten in het huis van de wijk, als grotere faciliteiten, zoals een middelbare school, mediatheek, zwembad, theater en cultuurhuis, kunnen jongeren uit Feijenoord meer in aanraking komen met dit soort faciliteiten. Dit voorkomt een achterstand in sportieve, sociale en culturele ontwikkeling. Daarnaast kan er in de wijk ingezet worden op werkgelegenheid voor jongeren door het stimuleren van ondernemerschap en stichtingen die jongeren helpen bij het vinden van een baan.

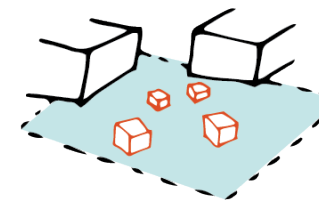
De ontwerpprincipes geven aan hoe het toevoegen van faciliteiten in de wijk het grootste succes kan hebben. Het is afhankelijk van de vraag van de wijk welke faciliteiten gekozen moeten worden.

1. Verbind toegevoegde faciliteiten met het bestaande netwerk van faciliteiten.

2. Ontwerp voor multifunctioneel gebruik om het aanbod van faciliteiten te vergroten.

3. Creëer gemeenschappelijke plekken tussen faciliteiten om uitwisseling en bekendheid te stimuleren.

JONGEREN NAAR DE FACILITEITEN BRENGEN

Door de actieradius van jongeren te vergroten komen ze met meer faciliteiten in aanraking.

Onderzoek van Evelien Hoeben (2016) concludeert dat jongeren niet rondhangen in hun eigen wijk. Uit de enquête gehouden in Feijenoord daarentegen, blijkt dat de helft van de gevraagde jongeren uit Feijenoord in hun vrije tijd enkel faciliteiten binnen 500 meter van hun huis gebruikt (zie bijlage 5). Door de wijkagent en jongerenwerkers van JOZ wordt dit bevestigd.

In Feijenoord zijn relatief weinig faciliteiten. Wat betreft basisscholen en speeltuinen scoort de wijk wel boven gemiddeld, maar op het gebied van faciliteiten voor jongeren, zoals middelbare scholen, voetbalvelden en sporthallen, scoort de wijk ver onder gemiddeld. (Gemeente Rotterdam, 2018)

Doordat de jongeren een kleine actieradius hebben (zie bijlage 5) komen ze vaak niet in aanraking met alle faciliteiten die Rotterdam te bieden heeft. Dit kan leiden tot een beperkte deelname aan sportieve, sociale en culturele activiteiten en een achterstand in sportieve, sociale en culturele ontwikkeling.

Om ervoor te zorgen dat jongeren in Feijenoord geen achterstand oplopen op sociaal, cultureel en sportief vlak zou de verbinding met bestaande faciliteiten in andere wijken verbeterd kunnen worden.

Dit kan door de bereikbaarheid van deze faciliteiten te vergroten.

Er lijkt geen fietscultuur te heersen in Feijenoord, waardoor veel faciliteiten een lange reisduur hebben.

Achtergrond

Randvoorwaarden

De door Rotterdammers meestgenoemde redenen om niet vaker te fietsen zijn dat het weer niet goed genoeg is en dat de afstanden te groot zijn. (OBI, 2017)

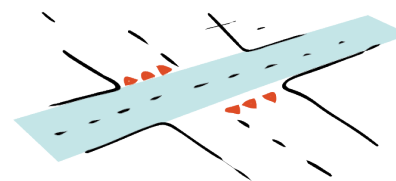
De afstanden kunnen verkleind worden door snelle routes aan te leggen en door de perceptie van een route korter te maken.

Er wordt op Zuid minder gefietst dan in de rest van Rotterdam. De reden hiervoor is niet eenduidig. Het probleem wordt niet alleen veroorzaakt door de ruimtelijke eigenschappen van Zuid, maar ook door educatie, informatie en organisatie. Deze aspecten zijn belangrijk voor vergroten van het fietsgebruik op korte termijn, terwijl de ruimtelijke structuren juist op langere termijn effect hebben (Fietsersbond, 2015).

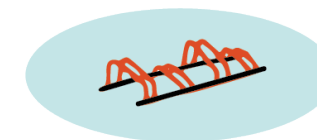
Het verbeteren van de fietsbaarheid in de wijk en het gebied hieromheen zou kunnen bijdragen aan de bereikbaarheid van faciliteiten buiten de wijk, zoals sportclubs, theater en onderwijs.

De fietsbaarheid bestaat uit veilige routes, voldoende en veilige stallingen en het bekender maken van fietsroutes.

Ook kunnen de faciliteiten die in de wijk zitten verbonden worden met faciliteiten buiten de wijk, zodat er meer uitwisseling plaatsvindt. De huizen van de wijk in verschillende buurten kunnen bijvoorbeeld samen een jongeren programma opstellen zodat er altijd ergens iets te doen is voor jongeren. Dit moet dan actief kenbaar gemaakt worden bij de jongeren.

4. Ontwerp fietsvriendelijke routes naar grote faciliteitenclusters.

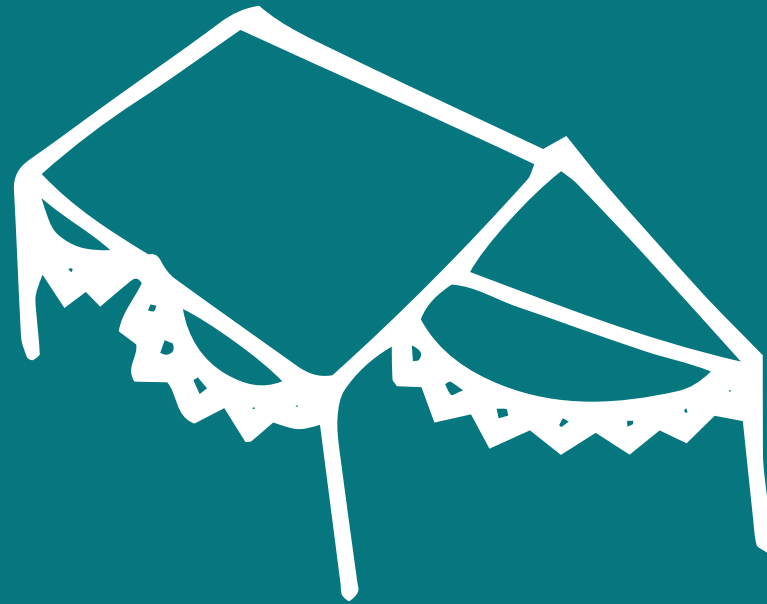
5. Voeg fietsenstallingen toe.

6. Voeg faciliteiten met een groter bereik toe in de wijk.

INITIATIEVEN STIMULEREN

Initiatieven van jongeren kunnen gestimuleerd worden door de fysieke ruimte en sociale hulpmiddelen die beschikbaar zijn zichtbaar te maken.

De gemeente Rotterdam werkt volgens een vraaggerichte aanpak wat betekent dat er meer op initiatief van bewoners wordt ingezet dan op initiatief van de gemeente. (Zie bijlage 1 en 2)

De wijkagent, het huis van de wijk en de jongerenwerkers ervaren dat jongeren uit Feijenoord geen initiatieven nemen uit zichzelf en dat ze zich afhankelijk opstellen van anderen. Dit vormt een probleem omdat verveling zich snel uit in vandalisme en overlast. Het rondhangen op straat vergroot ook de kans op crimineel gedrag (Hoeben, 2016).

Achtergrond

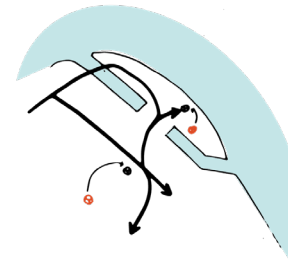
Het publieke domein kan plekken bieden waar makkelijk initiatieven georganiseerd kunnen worden. Het huis van de wijk dat al aanwezig is, is één van die plekken waar initiatieven georganiseerd kunnen worden en deze functie moet dan ook blijven. Verder moet de buitenruimte ook plekken bieden waar het duidelijk is dat er initiatieven kunnen plaatsvinden. Dit wordt bereikt door bijvoorbeeld de aanleg van Freezones en verplaatsbare constructies als raamwerken.

Randvoorwaarden

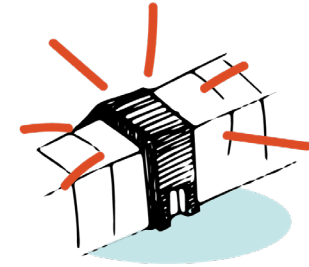
Naast het zichtbaar maken van de ruimte waar initiatief kan worden genomen is het ook belangrijk dat bewoners worden begeleid en gestimuleerd in het nemen van initiatief. Organisaties die ondersteuning

bieden bij het organiseren van activiteiten en het nemen van andere initiatieven moeten zichtbaar gemaakt worden in de wijk. In de stedenbouwkundige stijl van de wijk moeten de panden waar deze organisaties huisvesten opvallen. Om de organisaties kenbaar te maken bij jongeren zullen ze gesitueerd moeten zijn op veelgebruikte routes of op plekken waar jongerenactiviteiten plaatsvinden. Het in en uit lopen van leeftijdsgenoten bij dit soort organisaties kan een trigger zijn om ook eens naar binnen te lopen met een idee. Ook kunnen jongeren getriggerd worden om initiatieven te nemen door teksten op bijvoorbeeld stoeptegels of gevels, zoals dat bij reclame ook kan. De vier genoemde ontwerpprincipes zijn hiernaast te zien.

Wanneer het wenselijk is dat jongeren zelf activiteiten organiseren, kan het helpen de jongeren een eigen verantwoordelijkheid te geven in bijvoorbeeld het huis van de wijk. Door verantwoordelijkheid te krijgen zou het kunnen dat ze zich ook verantwoordelijker voelen en eerder iets zullen ondernemen. Dit is iets wat binnen de sociale infrastructuur van de wijk moet worden opgevangen.

7. Plaats organisaties die jongeren helpen activiteiten te organiseren op routes die veel gebruikt worden door jongeren.

8. Ontwerp plekken waar organisaties zitten die jongeren kunnen helpen activiteiten te organiseren met een opvallende vormgeving die jongeren aanspreekt.

9. Ontwerp speciale zones die zijn gemarkeerd en gereserveerd voor ondernemersinitiatieven.

10. Ontwerp geïntegreerde teksten die jongeren inspireren en stimuleren.

AANTREKKELIJKE BUITENRUIMTE

Door het aantrekkelijk maken van de buitenruimte gaan meer mensen deze gebruiken. Dit draagt bij aan een veilige en gezonde omgeving.

Een aantrekkelijke buitenruimte stimuleert dat mensen naar buiten gaan. Dit heeft op zijn beurt verschillende gevolgen.

Uit onderzoek blijkt dat waar mensen zijn, ook meer mensen komen (Mikoleit & Pürckhauer, 2011). Meer mensen op straat verhoogt de sociale controle en de veiligheidsbeleving. (Gehl 2010; Jacobs 1961)

Ook kan een aantrekkelijke buitenruimte bijdragen aan de gezondheid van mensen doordat ze dan meer buiten zijn en meer bewegen.

Een vermoeden is dat een verzorgde buitenruimte mensen het gevoel kan geven dat ze meer worden gewaardeerd doordat er aandacht aan is besteed. Hierdoor zou het kunnen dat er minder vandalisme plaatsvindt en dat mensen zich sociaal acceptabeler zouden gedragen. Dit zou een wenselijk fenomeen zijn voor Feijenoord.

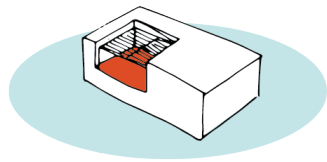
Om de buitenruimte aantrekkelijker te maken is het vooral belangrijk dat er functies worden toegevoegd in de buitenruimte. Hierdoor hebben mensen een reden om te verblijven en wordt de buitenruimte langduriger gebruikt.

Daarnaast bevat een aantrekkelijke buitenruimte visueel aantrekkelijke plekken. Uit de workshops met jongeren (zie bijlage 3) blijkt dat dit betekent dat er meer kleur gebruikt kan worden. Dit kan door kleurrijke objecten of bloemen toe te voegen.

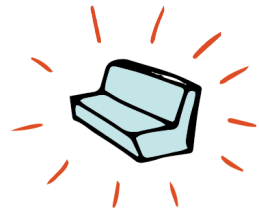
Als laatste kan de buitenruimte aantrekkelijk gemaakt worden door zo te ontwerpen dat elementen kunnen worden veranderd. Dit geeft bewoners ook de mogelijkheid om zelf inspraak uit te oefenen.

Achtergrond

Randvoorwaarden

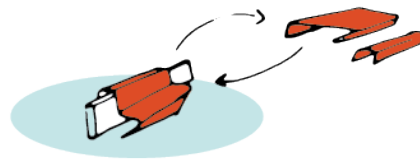
11. Ontwerp de buitenruimte zodanig dat ze activiteiten faciliteert.

12. Ontwerp kleurrijke objecten in de buitenruimte

13. Ontwerp kleurrijk groen door rekening te houden met seizoenen en plantensoorten

14. Ontwerp zodat elementen kunnen wisselen om bewoners inspraak te geven.

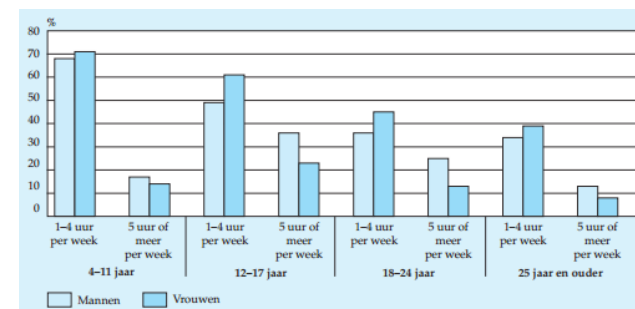
SPORT

Door sportfaciliteiten in de wijk te integreren met het ontwerp van het publieke domein komen meer jongeren in aanraking met sport.

Uit onderzoek blijkt dat jongeren steeds minder sporten naar mate ze ouder worden (CBS, 2003). Doordat in Westerse delen van de wereld een 'zitcultuur' heerst verspreidt obesitas zich snel. Kinderen zijn hiervoor extra gevoelig, omdat 50% van de kinderen met overgewicht op volwassen leeftijd obesitas ontwikkelt. (Ten Brug, 2017).

Veel sportverenigingen liggen ver buiten de wijk, waardoor het voor ouders lastig is hun kinderen daar te krijgen. Dit maakt dat jongeren zich niet van jongs af aan aan een club kunnen binden.

Uren lichamelijke sportbeoefening, 2011 (CBS - POLS)

Sporten is gezond en het publieke domein kan dit stimuleren. Dit kan op veel verschillende manieren binnen het ontwerp van het publieke domein. Allereerst kan gefaciliteerd worden dat meer sportverenigingen zich vestigen in de wijk. Het is hiervoor belangrijk dat de openbare voorzieningen die ontworpen worden voldoen aan de eisen voor wedstrijden, zodat verenigingen hier ook gebruik van kunnen maken.

Achtergrond

Randvoorwaarden

Ook kunnen openbare faciliteiten worden toegevoegd, zoals sportveldjes en fitnessapparaten.

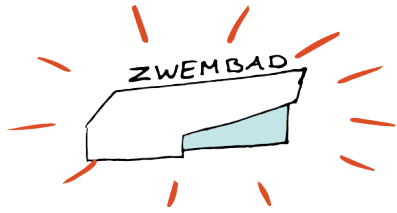
Niet alleen actief sporten is gezond, maar bewegen in het algemeen. In een groene omgeving wordt meer bewogen (Schipperlijn et al., 2013). Meer groene wandel en fietsroutes ontwerpen kan dus ook bijdragen aan het stimuleren van beweging. Andere ideeën om mensen meer naar buiten te lokken worden beschreven in het patroon 'aantrekkelijke buitenruimte'.

Een ander idee om sporten in de wijk aantrekkelijker te maken is het integreren van fitness elementen in het ontwerp van de openbare ruimte. Belangrijk hierbij is dat deze elementen ruimte bieden voor verschillende trainingen en een stukje eigen creativiteit. Ook moeten ze hufferproof ontworpen worden, zodat er lang gebruik van gemaakt kan worden.

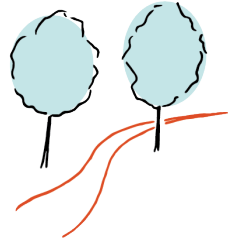
Het aantrekkelijker maken van sportgebouwen kan ook het gebruik ervan stimuleren. Een fijne omgeving om te verblijven nodigt meer uit. Het gaat er dan om dat er genoeg daglicht en ruimte is en dat er naast het sporten ook ruimte is om te verblijven en ontmoeten.

Door het ontwerpen van transparante delen in de sporthal is vanuit buiten zichtbaar wat er binnen gebeurt. Dit kan uitnodigend werken.

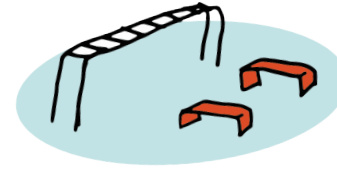
Als laatste kunnen jongeren meer in contact gebracht worden met sport door deze functie te combineren met andere functies zoals scholen. Het is hierbij wel belangrijk dat de sportfuncties openbaar toegankelijk blijven, ook nadat de school bijvoorbeeld is gesloten.

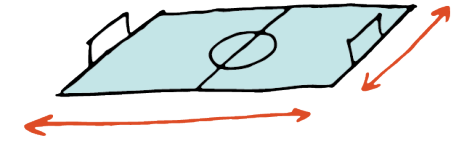
15. Ontwerp aantrekkelijke en transparante sportgebouwen.

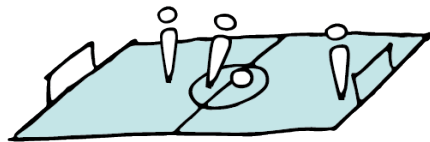
16. Ontwerp groene routes door de wijk.

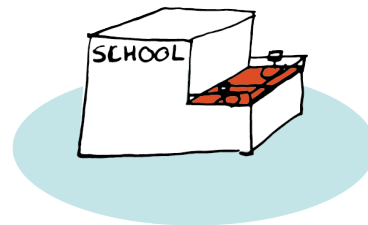
19. Integreer sportfaciliteiten in het ontwerp van de buitenruimte.

20. Ontwerp sportfaciliteiten met de officiële maatvoering zodat sportverenigingen er ook gebruik van kunnen maken.

17. Ontwerp sportveldjes waar vrij gesport kan worden.

18. Combineer sportfaciliteiten met andere functies.

REFERENTIES

- Aiello, J. & Baum, A. (Eds.). *Residential Crowding and Design*. New York: Plenum, 1979.
- Altman, I. (1975). *The Environment and Social Behavior*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- CBS. (2003). *Hoofdstuk 5. Vrije tijd. Uit Jeugd 2003, Cijfers En Feiten*, 111–127. Geraadpleegd op 10 januari 2018 via <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/AF6E0157-6835-4F68-91A9-837157C380D3/0/2003g87p111art.pdf>
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Fietsersbond. (2015). *Fietsen op Zuid: In beweging voor een nieuwe fietscultuur*. Rotterdam: Fietsersbond
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Island Press.
- Gemeente Rotterdam. (2018). *Cijfers OBI, Wijkprofiel 2014-2016-2018*. Geraadpleegd op 8 mei 2018 van <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/>
- Gifford, R. (2007). *The consequences of living in high-rise buildings*. *Architectural science review*, 50(1), 2-17.
- Hoeben, E. M. (2016). *Hanging Out, Messing Around*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Random House
- Mikoleit, A., Pürckhauer, M. (2011). *Urban Code: 100 Lessons for Understanding the City*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press
- OBI. (2018). *Rotterdamers over het verkeer 2017; tabellenrapport, resultaten uit de Ominbusenquête 2017*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam
- Rathus, A. (2011). *Adolescence*. In *Childhood and Adolescence; Voyages in Development* (4de ed., pp. 445–543). Belmont: Wadsworth.
- RMO (2004). *Sociale Veiligheid Organiseren*. Den Haag: RMO.
- Schiffenbauer, A. (1979). *Designing for high-density living*. In *Residential crowding and design* (pp. 229-240). Springer, Boston, MA.
- Schipperijn, J., Bentsen, P., Troelsen, J., Toftager, M., & Stigsdotter, U. K. (2013). *Associations between physical activity and characteristics of urban green space*. *Urban Forestry & Urban Greening*, 12(1), 109-116.
- Ten Brug, L.F. (2014). *ObeCity*. Delft: Technische Universiteit Delft
- Van Dorst, M. (2005). *Een duurzaam leefbare woonomgeving*. Delft: Uitgeverij Eburon
- Zeedyk-Ryan, J., & Smith, G. F. (1983). *The effects of crowding on hostility, anxiety, and desire for social interaction*. *The Journal of social psychology*, 120(2), 245-252.

